



Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

OECUMENISCH WILLEN

(Smit over Schilder I)

1. Inleiding

Deze bijdrage gaat over de kerk. In het Schilder-jaar 1990 publiceerde ds. H.J.D. Smit een samenvatting en beoordeling van Schilders gedachten over de kerk.' Met name zijn **kritiek** trok aandacht. Voor **sommigen** was ze welkom; anderen reageerden **kritisch**. **Alleen** al dit verschil maakt een bredere toetsing gewenst. Die geef ik nu in een aantal artikelen. In een tweede artikel bouwt Smit **inmiddels** verder op zijn **kritiek**.² Waar het zinvol betrek ik dit er bij.

Mijn toetsing is **kritisch**. Ik zeg dit bij voorbaat. Het is niet mogelijk om het goede in Smits artikel steeds te noemen, maar negeren wil ik het niet. Hij doet tal van goede waarnemingen. Het is geen geringe prestatie de breedheid van Schilder samen te vatten zoals hij deed! Aangezien zijn beknoptheid geen **ruimte** aan alle aspecten bood heeft de **kritiek** het in zeker opzicht gemakkelijk. Maar goedkope **kritiek** beoog ik niet. We moeten samen verder komen met de leer van de kerk. Ook ds. Smit weet zich daarbij van **kritiek** gediend.

2. Vraagstelling

In Smits bijdrage gaan **kritiek** en waardering hand in hand. Hij waardeert 'de vele confessionele gegevens, die

Schilder ons hernieuwd en met veel geestdrift voor de aandacht plaatste.' (88v.) Maar om 'minder krampachtig' over de kerk te spreken moeten 'een aantal confessionele gegevens niet verwaarloosd' worden (id.).

Ik let nu vooral op deze verwaarlozing. Smit laat die zien in de vijf punten waarin hij zijn kritiek uiteenzet. **Sommigen** daarvan hangen met elkaar samen. Daarom mag ik ze wel zo weergeven: a) één ware kerk op één plaats (annex: de beoordeling van de Christelijke Gereformeerde Kerk; 83vv.); b) de vrijmacht van God (annex: het 'buiten de kerk geen zaligheid' 85vv.); c) De onzichtbare kerk (86v.). Als belangrijkste **kritiek** zie ik dat Smit bij de bespreking van Gods vrijmacht zich beroept op onze inlijving door de Heilige Geest bij Christus (HC 20 en 53) en vraagt of de leer over **Christus** niet die over **de** Heilige Geest verdringt (86v). M.a.w. of de leer van de Heilige Geest niet verwaarloosd wordt.

Niemand hoeft deze kritiek voetstoots aan te nemen. Is ze wel juist?

Verwaarloost Schilder gegevens uit de belijdenis of worden ze misschien alleen op **een andere manier** gebrnikt? Dat is onderzoek waard. En als het zo is, welke manier past dan bij de confessie? Wie opkomt voor de belijdenis is zelf van confessionele toetsing niet vrij. Er is nog een

HOOFDARTIKEL

Oecumenisch willen

J.W. van der Jagt

UIT DE SCHRIFT

Bidden om de weldaad van de gehoorzaamheid

K. Folkersma

KERKELIJK LEVEN

Vragen bij de Schrift

R. ter Beek

KUNST

Dood en leven

M. Charlotte Bouwman-Smits

WOORD/WEERWOORD

'Koud'..?

R.C. Roukema

BOEKBESPREKING

Toelichting op Kolossenzen

Over Ruth
Peuterbijbel

Leren mee-leven

Verschenen

PERSSCHOUW

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

derde vraag: Als Smit deze noties anders gebruikt, zal dat niet wringen met zijn waardering? Deze drie aspecten onderzoek ik: Smits oordeel over Schilder; zijn gebruik van de belijdenis en de combinatie van waardering en kritiek. Kortom, de bruikbaarheid van de correctie die hij aanbrengt.

Als ik dit toespits op de leer van de Heilige Geest is de vraag: wordt deze verwaarloosd, of is er bij Smit sprake van een andere leer van de Heilige Geest. Die vraag is belangrijk genoeg om te onderzoeken.

Drie meetpunten heb ik voor dit onderzoek gekozen. Deze keer gaat het over het oecumenisch willen. Het tweede punt is de plaats van de zonde. Een derde artikel gaat over onze inlijving bij Christus. En dat sluit ik af met een evaluatie

3. Eerste meetpunt: oecumenisch willen

Schilder 'streed voor de eenheid van de kerk in het zichtbare, omdat zijn diepste overtuiging was, dat de ware kerk als eenheid op één plaats moet en kan optreden' (83). Deze centrale samenvatting geeft Smit van Schilders kerkleer. Daarop richt hij zijn kritiek. Hij vindt deze gedachte niet houdbaar. Een belangrijk argument is dat Schilder te weinig rekening houdt met de zonde. Daar maakt Smit veel werk van. Ik ga daar de volgende keer op in. Veel minder horen we over de gedachte achter deze centrale samenvatting: het oecumenisch willen (88), waarmee Schilder (volgens Smit, 72) bedoelde dat christenen hun samenkomsten nooit mogen losmaken van het vergaderwerk van Christus. Pas aan het slot van Smit artikel horen we als zijn kritiek (89) dat Schilder dit element overspant. Hierdoor wordt de verwaarlozing van andere aspecten veroorzaakt.

Kan het oecumenisch willen dan zo summier worden afgedaan? Ik meen van niet. Smits bijdrage vertoont hierin een belangrijke lacune.³ Daarom kies ik dit als het eerste meetpunt voor mijn beoordeling. Ik wil laten zien dat dit tekort doet aan Schilders visie en dat het zijn kritiek nadelig beïnvloedt.

4. Smits kritiek

Ik noem eerst Smits waardering voor het oecumenisch willen. Die is duidelijk en betreft het motief dat Schilder heeft: Hij 'wilde elk sektarisme de pas afsnijden' (89). Kennelijk wil Smit van dit oecumenisch willen niet af en beoogt hij alleen een correctie. Die is z.i. nodig omdat Schilder 'een soort vierde kenmerk van de ware kerk poneert, dat bij hem meteen ook op de eerste plaats komt' (83) en we horen over het 'primaat van het oecumenisch willen' (id.). Dit keurt Smit af. Hij vindt het 'onjuist één element uit het eerste kenmerk... dermate te overspannen, dat het gaat functioneren als een tweesnijdend scherp zwaard, dat de kaart van kerkelijk Nederland per definitie moet verdelen in één ware kerk te midden van voor het overige allemaal valse kerken' (89 curs. van Smit).⁴

Ter verduidelijking: Smit bedoelt met het eerste kenmerk de zuivere prediking van het evangelie (NGB 29). Hij beoordeelt de Christelijke Gereformeerde Kerk anders dan Schilder omdat zij voor het gereformeerd belijden staat. Dat maakt plausibel dat hij met 'één element uit het eerste kenmerk' bedoelt dat de prediking voor het overige zuiver is maar 'alleen' dwaalt m.b.t. de (eenheid van de) kerk. Al blijft dan wel onduidelijk waarom dit de andere kenmerken niet raakt, helder is dat dit element voor Smit wel bij de zuivere prediking hoort. Hij wil het oecumenisch willen niet kwijt, maar geeft het *een andere plaats*.⁵ Minder primair en zeker niet in de rol van vierde kenmerk.

5. Verhouding met NGB 29

In zijn weergave van Schilders opvatting zet Smit het oecumenisch willen in relatie tot de kenmerken van NGB 29. Hij noemt het een *vierde* kenmerk noemt. Dat wordt het eerste. Later is het één element uit het eerste kenmerk. De (rang)telwoorden tonen de verhouding met NGB 29. Als deze relatie goed gelegd is ligt Smits kritiek voor de hand. Waarom moet één element alles domineren? Schilder geeft zelf ook aanleiding om het verband zo te tekenen. Het zij Smit toegegeven. Noemt hij het niet een 'konstitutief 'kenmerk'' van den eersten rang' en een 'primair kenmerk der kerk'? Hij stelt toch dat 'het willenvergaderen der gelovigen uit alle plaatsen en gedurende alle tijden het eerste kenmerk der kerk is'?⁶ Niettemin is er voldoende reden om de relatie anders te zien dan Smit doet.

Om bij het minst belangrijke te beginnen. Schilder spreekt over kenmerk.

Maar hij gebruikt die term te gevarieerd om op grond daarvan te denken aan de kenmerken van NGB 29.⁷

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE, DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RIJTER, DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265 AG Kampen, Tel. (05202) 31201

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Wat belangrijker is: Hij waarschuwt om kenmerken niet te *abstraheren* van het oecumenisch willen. Dat wijst op twee manieren op een andere verhouding dan Smit wil. Het gaat niet om het eerste kenmerk, maar om *alle* kenmerken.⁸ Het geeft ook een veel essentiëlere relatie aan dan dat het één element uit het eerste kenmerk zou zijn. Het oecumenisch willen is niet minder dan het *criterium* voor de kenmerken.⁹

Beslissend voor de relatie die we onderzoeken is, dat Schilder dit criterium *niet afleidt uit NGB 29!* Hij scheidt zijn term uit het materiaal van NGB 27! 'Van kenmerken gesproken: waarom laat men het kenmerk der "enigheid" van het "bewaren der enigheid" weg? Dat hoort er toch bij. Art. 27 begint die eenheid over alle internationale kerkopenbaringen als universeel kenmerk uit te breiden (*corde ac voluntate... coniuncta unitaque*). Let op dien *wil* (*voluntas*) waarin de kerk eenheid heeft.'¹⁰ Zowel het 'oecumenisch' (*internationale kerkopenbaringen!*) als het 'willen' (*voluntas*) zijn hier duidelijk aanwezig. Dit is de confessionele bron waaruit helder ons toestroomt wat Schilder bedoelt. Ik wijs op het volgende:

Het oecumenisch willen staat ten eerste in het kader van de katholiciteit van de kerk. Die wordt immers in NGB 27 beleden. Schilder formuleert ten tweede als oecumenisch willen datgene wat (tegenover alle andere binding) in de katholieke spreiding van de kerk haar eenheid is. Ze is 'met hart en wil samengevoegd en verenigd... door de kracht van het geloof.' Dat is de eenheid van de kerk in haar katholiciteit. Met het oecumenisch willen als *kenmerk* bedoelt Schilder deze *eigenschap!*¹¹ Schilder bedoelt het oecumenisch willen ten derde niet psychologisch of in de zin van 'wens' of 'voornemen'. Het is de band die de kerk feitelijk en reëel samenbindt: de hartelijke wilseenheid die de daadwerkelijke eenheid omsluit.¹² Vandaar dat deze band aanstonds beoefend wordt waar de katholieke spreiding niet van toepassing is: de kerk zoals deze zich in één plaats bevindt.¹³ En tenslotte zien we de kerk verenigd 'in één Geest'. De feitelijke en daadwerkelijke wilseenheid is gewerkt en beheerst door de Heilige Geest. Haar samenbinding is zijn werk. Deze gemeenschap, is voor Schilder niet 'een werk-resultaat van mensen, een ding dat door hun actie tot stand moet komen' maar ze is 'werk-resultaat van God, een werk dat Zijnerzijds tot stand gekomen is, en dat nu verder de mensen oproept tot een daaraan beantwoordende daad van erkenning der gemeenschap, die God gemaakt heeft.'¹⁴ Deze eenheid is in de eerste plaats werk van de Heilige Geest. Het is niet primair wat de kerk moet tonen, maar wat zij toónt en daarom tonen moet.

Samengevat: het oecumenisch willen is de door de Heilige Geest gewerkte feitelijke en daadwerkelijke eenheid van de kerk. Het is primair pneumatologisch bepaald. Ze is als eigenschap van de kerk de essentie van de kenmerken.

6. Werk van de Heilige Geest

Nu kunnen we de relatie tussen het oecumenisch willen en de kenmerken van NGB 29 verder invullen. Bij de

kenmerken gaat het 'om de vraag waaraan wij de kerk van Christus kennen en herkennen.'¹⁵ Het is haar gestalte die niet op toevalligheden berust, maar 'met het wezen van de kerk in verband' staat.¹⁶ Zo komt in de kenmerken ook haar eenheid, het oecumenisch willen, aan het licht en wordt zij herkend als het werk van Christus' Geest.

Hier is de bekende onderscheiding 'congregatio' (Christus' werk) en 'coetus' (doen van de gelovigen) te plaatsen en ons mede-arbeider van Christus zijn.¹⁷ Oecumenisch willen is eerste 'kenmerk', omdat 'daarin Christus' werk zich in ons mede-arbeiden met Hem voltrekt.'¹⁸ Het werk van de Heilige Geest is primair, maar daarom en daardoor werken de gelovigen ook. In hun werk komt zijn werk openbaar!¹⁹

Het oecumenisch willen vormt a.h.w. het scharnier tussen Christus' werk in NGB 27 en de kenmerken van NGB 29.²⁰ Christus werk voltrekt zich *in ons mede-arbeiden!*²¹ De kenmerken zijn door het oecumenisch willen gevuld. Zo is de kerk kerk!

Dit sluit naadloos aan bij de zin van de activiteiten in NGB 29. Voor Schilder zijn de prediking etc. de middelen waardoor de Heilige Geest de genade van de wedergeboorte schenkt.²² Het is reële medewerking met de Geest van Christus. Vandaar dat hij de zuiverheid die in de kenmerken aan de orde is benadrukt. Hij doet dit met het begrippenpaar van zuiverheid en wettigheid.²³ De *wettigheid* drukt de relatie tot Christus uit en zegt dat de kerk in haar geschiedenis blijft bij de apostolische leer.²⁴ Aan deze wettigheid paart zich dus *zuiverheid*. En dat is: dat men 'toelaat wie Christus toelaat, de deur opent voor wie Christus roept, en, in stee van een valse uitsluiting te doen, daarvoor om haars levenswil benauwd is'. Waar dat ontbreekt 'wordt Gods Woord niet recht gepredikt en de sacramenten worden daar niet naar Christus' instelling bediend. Want de actieve dienst des Woords en der sacramenten is niet opgenomen in het éne, ononderbroken werk-van-vergadering, dat de levende Christus doet door zijn mensen.'²⁵ Daarom, vindt Schilder, mag het 'moment en het recht van uiteengaan' niet buiten beschouwing blijven in de beoordeling van de prediking.²⁶

Samengevat: De kenmerken tonen de eigenschap van de eenheid van de katholieke kerk, het oecumenisch willen. Daarin komt de menselijke activiteit openbaar als het werk van de Heilige Geest. Zo is de kerk herkenbaar als zijn werk.

7. Balans

Ik maak de balans op. De kritiek van Smit op de plaats van de Heilige Geest bij Schilder is onjuist.²⁷ Ze is eigenlijk onbegrijpelijk. Functioneert volgens Smit in het mede-arbeiderschap de leer van de Heilige Geest niet 'juist heel sterk'? (87 nt. 53)²⁸ Precies om die reden geloof ik er niets van dat in de kerkleer de Heilige Geest verdrongen wordt door Christus. Hij is 'juist heel sterk' present! Het is die presentie waardoor Hij ons deel geeft aan de weldaden van Christus. Dat raakt rechtstreeks Smits beroep op HC 20 en 53. Ik kom daar later op terug. Laat het voor dit

moment zo zijn dat Schilder de Geest een *andere* plaats geeft dan Smit wil, dat rechtvaardigt toch niet de kritiek dat zijn werk verdrongen wordt?! Ik kan dit alleen maar verklaren uit het opvallende feit dat Smit in zijn bijdrage aan het werk van de heilige Geest in het geheel geen aandacht geeft, zelfs niet waar hij (79-81) het verband met Schilders theologie aangeeft!²⁹

Het is niet te handhaven dat het oecumenisch willen één element uit het eerste kenmerk van de kerk is. Het is als eigenschap de essentie van alle kenmerken. Daarmee vervalt de kritiek dat Schilder dit aspect overspant en daardoor andere gegevens uit de confessie verwaarloost. Er is dientengevolge geen grond voor de correctie die Smit beoogt. Sterker nog: deze correctie trekt de kerkleer scheef. Concreet: de essentie van de kenmerken is geen essentie meer. De kenmerken komen los te staan van de eigenschap van de eenheid. En waarom zou dat de andere eigenschappen niet raken? Per saldo is alle kerkelijke eigenheid en zelfstandigheid katholiek!

Nu is het urgent om aandacht te geven aan de plaats van de zonde!

J.W. van der Jagt.

¹ H.J.D. Smit, 'Gehoorzamen: achter Christus aan! Schilder over de kerk', in: K. Veling e.a. *K. Schilder - Aspecten van zijn werk*, Barneveld 1990.

² 'Kerk en organisatie. Motieven en achtergronden, een peiling', in: H.J.D. Smit, *Toekomst voor gereformeerde organisaties*, Barneveld 1994, afgekort als *Toekomst*. Verder gebruik ik deze afkortingen: De getallen tussen haakjes in de tekst verwijzen naar Smits eerste artikel. *Preken en Kerk* verwijst naar K. Schilder, *Verzamelde Werken, afd. I Preken I-III*, Goes 1954-55; en afd. III, *De Kerk, I-III*, Goes 1960-65; *HC: Heidelbergse Catechismus I-IV*, Goes 1947-51; *Hemel: Wat is de Hemel*, Kampen 1947; *Inst. is de Institutie van Calvijn* vert. A. Sizoo en Ref., jrg./pg. is *De Reformatie, weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven*, Goes. De aanduiding HC + nr. is de desbetreffende vraag en antwoord van de catechismus.

³ Daarom is het te betreuren dat Smits kritiek is opgenomen in J. van Genderen/W.H. Velema, *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek*, Kampen 1992, p. 628.

⁴ Deze omschrijving is onbillijk. Ze is lijnrecht in strijd met Schilders gedachte (85) dat de gereformeerde kerken niet alle andere als valse kerk bestempelen.

⁵ In *Toekomst*, p. 71-73 heel letterlijk: In de uiteenzetting van de zelfstandige plaats van NGB 27 (!) wordt het slot ervan uitgelegd bij NGB 28, p. 75!

⁶ *Kerk II/247v*.

⁷ *T.a.p.* In stelling 10 gebruikt hij het woord kenmerk tussen hoge komma's; In stelling 12 gaat het (zonder hoge komma's) over heel andere kenmerken dan NGB 29, n.l. kenmerken met 'strikt persoonlijke gebeurtenissen of ervaringen' als criterium. Hij kan als kenmerk ook aanduiden wat we normaliter de eigenschappen van de kerk noemen (zie onder.)

⁸ Smits misverstand is vermoedelijk gebaseerd op passages als *Kerk I/192*, waar Schilder alleen de prediking noemt. Maar diens artikel 'De vergelijkende methode. Het funeste woordje "nog"', *Kerk I/202vv*, m.n. 204vv. en 374 toont het misverstand.

⁹ Het is een 'principiële fout van den allereersten rang, indien men "kenmerken" der kerk, of "indelingen" der kerk tracht te geven, waarvan de criteria óf tegen dit criterium strijden, óf ervan geabstraheerd zijn.' *Kerk II/248*. Het door mij gecursiveerde slaat op het oecumenisch willen in het begin van deze stelling.

¹⁰ *Kerk II/206, noot 4*.

¹¹ C. Trimp, 'Ware en valse kerk', in: *Ref.* 69/115 geeft een juiste taxatie.

¹² Het schriftbewijs bij NGB 27 wijst ook duidelijk in deze richting: De oecumenische tekst van Ps. 119 : 63, 'Ik ben een metgezel van allen (!) die U vrezen' laat zich alleen maar denken in concreet en daadwerkelijk samen-op-weg-zijn. Hetzelfde zeggen Hand. 4 : 32 en Ef. 4.

¹³ Het is 'de wil, en de daad van het vergaderen der gelovigen tot één lichaam.' *Kerk I/247v* (St. 10), II/126, punt 6, 232vv. en 260: 'De kerk immers, zo zegt art. 27, kan wel over heel de wereld verspreid zijn, maar zij is dan toch in den geest één; en bedoelt dus, zó haastig mogelijk te komen tot openbaring van die eenheid.'

¹⁴ *Christus en Cultuur*, Franeker 1953³, p. 18. Ook p. 75 'Tusschen de menschen bestaat geen andere werkelijke "koinoonia" dan een door Gods Geest gewerkte' (Curs. VDJ).

¹⁵ Van Genderen, a.w., p. 283.

¹⁶ W. van 't Spijker, 'Verkiezing en kerk', in: J. Kamphuis e.a. *Hoe staan wij ervoor? Actualiteit van het gereformeerd belijden*, Barneveld 1992, p. 169v.

¹⁷ 'Coetus et Congregatio (Pasen)' in: *Kerk I/155-160*, m.n. 160. Over het mede-arbeiderschap: J. Veenhof, 'Medewerkers van God. K. Schilder over plaats en taak van de mens in het handelen van God'. In: *Achter den tijd Opstellen aangeboden aan dr. G. Puchinger*, Haarlem 1986, p. 139-154.

¹⁸ *Kerk II/248*, stelling 11.

¹⁹ Schilder hakt geen gordiaanse knoop door (*Toekomst*, p. 76). Hij heeft oog voor de verhouding tussen Gods werk en het onze! Waar ons werk niet uit de Geest van Christus bouwt het de kerk niet.

²⁰ De manier waarop Schilder het oecumenisch willen introduceert is illustratief. Juist op het moment (I/206) dat hij schrijft over het mooie dat de belijdenis 'de kenmerken van de kerk geen ogenblik losmaakt van de levende daad van Christus, die door zijn Geest Zijn kerk vergadert' maakt hij zijn opmerking (nt. 4) over het oecumenisch willen.

²¹ Het is 'het geweldige, het ontroerende, het benauwende...., dat Hij nu eenmaal door mensen werkt.' *Kerk I/208*.

²² *Kerk II/192* verwijst naar zondag 25: de genademiddelen die voor de kerk constitutief zijn. *Preken III/233vv*.

²³ *Kerk I/186vv, II/259-263*.

²⁴ De reformatie bestreed wel de roomse opvatting van de apostolische successie, maar niet de successie van het wettig institueren, *Kerk I/186vv*.

²⁵ *Kerk II/261*.

²⁶ *Kerk I/192*. Verg. 374 over de hindernis voor de zuiverheid van 'hun kerkelijke beginselverklaring, of door hun vrijwillige separatie.' Verg. p. 208.

²⁷ C. Trimp en B. Kamphuis wijzen in dezelfde bundel als Smit ook op een tekort bij Schilder m.b.t. de leer van de Heilige Geest. Kamphuis (117) zegt: 'weinig systematische aandacht' voor de leer van de Heilige Geest; Trimp (164) ziet 'geen theologisch motief.' Smits kritiek is anders. Hij meent dat Christus de Geest verdringt. Dus wel een bepaalde theologie.

²⁸ Anders dan J. Veenhof, a.art. p. 154.

²⁹ Het is begrijpelijk dat Smit niet alles kon behandelen. Maar omdat hij deze kritiek heeft had het niet mogen ontbreken.

BIDDEN OM DE WELDAAD VAN DE GEHOORZAAMHEID

Doe wel aan uw knecht, dan zal ik leven en uw woord onderhouden.

Ps. 119 7

Wij ervaren wetten vaak als een keurslijf, als bevoogding, als inperking van onze mogelijkheden. Er zijn zoveel bordjes 'verboden toegang' en juist daarachter lijkt zoveel aanlokkelijks te liggen. Zoveel dat voor veel mensen het leven tot leven maakt. Zoveel waar veel jeugd het in wil zoeken. Wetten? Op hun best een noodzakelijk kwaad...

De dichter van Ps. 119 zingt geestdriftig en uitbundig over de wet. Hij komt woorden tekort. Hij raakt er niet over uitgezongen. En als één ding duidelijk wordt in dit stuk onderwijs van de Heilige Geest, dan wel dit, dat het in dat alles om het leven gaat. Het echte leven, dat pas leven kan heten. Dat echt de moeite waard is om te leven. 'Slechts in uw spoor kan leven leven zijn.' Dat is de vreugde van de psalmist.

Daarom is zijn lange lied één belijdenis van wat de HERE met Zijn Woord voor hem betekent. En één vragen om zo het Woord van de HERE te leren verstaan. Want dat is de grootste weldaad die de HERE hem kan bewijzen. Dat maakt voor hem het leven tot leven. Leven is voor hem: gehoorzamen aan het Woord v.d. HERE.

En die gehoorzaamheid heeft hij van zichzelf niet. Hij maakt het zelf niet en hij regelt het zelf niet. (Zo kan hij ook niet pronken met zijn eigen prestaties.) Hij bidt! Hij vraagt erom. Hij weet zich helemaal van de HERE afhankelijk voor het leven in gehoorzaamheid aan het Woord van de HERE. En zijn ziel wordt verteerd van verlangen altijd weer naar Gods rechtvaardige verordeningen. Zó lief heeft hij de wet van de HERE. Het leven is voor hem: Knecht van de HERE zijn, leven in Zijn dienst, doen wat Hij zegt.

Wat een pure gerichtheid op de HERE. Wat een afhankelijkheid van Hem. Wat een vreugde in wat de HERE zegt en wil. Dit is echt leven in een leven uit God, door God en tot God. Een leven waarin alles van de HERE verwacht wordt en bij Hem gezocht wordt en waarin zo de HERE alle eer krijgt.

Dit is zoals Christus als jongen van twaalf jaar tegen Zijn ouders die Hem zochten, zei: Wist u niet, dat Ik bezig moet zijn in de dingen van Mijn Vader? Zó was Zijn le-

ven: Mijn spijze is te doen de wil van Hem Die Mij gezonden heeft.

De Zoon van God werd de volmaakte Knecht van de HERE. En Hij was gehoorzaam tot de dood aan het kruis. Wie Hem zo kent, die zal nooit meer af willen doen van de gehoorzaamheid aan Gods wet. Nee, die zal Gods wet aanprijzen, zoals de psalmist er niet over uitgezongen raakt. En die zal het bewaren van Gods Woord zien als een weldaad, als *de weldaad*, als het grote geluk van zijn leven. De weldaad, waarom gebeden moet en mag worden.

Wie van de HERE vraagt en verwacht genezen te worden van de ongehoorzaamheid en vernieuwd te worden naar het beeld van Christus, die zal het ontvangen.

Dat staat zeker haaks op het leven, dat wij van nature willen leven. Dat doet ons wel de smalle weg gaan in de navolging van Christus. Dat vraagt van ons ons kruis op ons te nemen.

Maar wie Christus kent, die zal dat kruis blijmoedig dragen. En die zal het grote geluk ervaren, dat de HERE in het verbond alles voor ons is.

Halfslachtigheid en traagheid in het geloof verhinderen om het geluk van het verbond te leren kennen. Maar wie van de HERE de weldaad van de gehoorzaamheid vraagt, die zal de vreugde daarvan ervaren. Zoals de Heilige Geest Ps. 119 begint met de felicitatie aan het adres van wie de wet van de HERE bewaren en daarin de HERE zelf van ganser harte zoeken.

K. Folkersma

VRAGEN BIJ DE SCHRIFT

*Er leven vragen over de Schrift en over het gezag van de Schrift, niet in de laatste plaats bij gereformeerde studenten. Geruime tijd geleden was dat te lezen in het **Nederlands Dagblad**. Het ging toen over de studenten van de Theologische Universiteit in Kampen. Dezelfde krant deed eind april verslag van een vergadering over dit onderwerp onder de gereformeerde studenten in Groningen.*

Deze laatsten hebben een zgn. Openbare Vergadering (kortweg: OV) gehouden op 28 april 1994 waar prof. A.S. van der **Woude** optrad met een toespraak over 'de historiciteit van de Bijbel en het christelijk geloof'. Deze vergadering was naar goede Groningse traditie uitgebreid schriftelijk voorbereid met een **reader** getiteld *De Historiciteit van de Bijbel*. De bedoeling van de **reader** was de vragen die er leven, in kaart te brengen. Schrijvers uit eigen kring en gastschrijvers hebben daarvoor een overvloed aan stof geleverd.

Inmiddels zijn er weer publieke reacties geweest die bijvoorbeeld sterk het accent legden op één bepaald aspect, of op de manier waarop het in de krant gekomen is, of op de manier waarop de Groningse OV-commissie het allemaal heeft gepresenteerd. In het **Nederlands Dagblad** worden op het moment dat dit artikel geschreven wordt, in de rubriek 'Vrijplaats' bijdragen geplaatst over de genoemde **reader**.

De echte vragen graag

Er wordt dus op dit moment in gereformeerd Nederland gepraat en geschreven over de Bijbel, nader: over de historiciteit van de Bijbel. Een belangrijke discussie. Ik wil daar graag aan meedoen. Voor de zuiverheid van de lucht vertel ik hoe ik me dat voorstel.

Wie een probleem aan de orde stelt over de Schrift en zijn gezag is nog geen vijand van God en zijn dienst. Hij heeft wel een probleem. Maar wie het ter sprake brengt, wil erover praten.

Met wie? Dat merk je als je kijkt **wáár** het probleem wordt aangekaart. In dit geval is de zaak via een openbare vergadering in de gereformeerde pers terecht gekomen. Daarmee ligt de zaak op tafel van de gereformeerde kerken als gemeenschap van gelovigen.

Dat is niet **alleen** een gegeven. Het lijkt me ook een **richt-**

lijn voor de discussie zelf. De problemen waar het hier over gaat zijn problemen van **gelovigen**. Ik meng me hier dus niet per se in een academische discussie.

Mijn inzet is een journalistieke: ik wil de lezers van dit blad een dienst bewijzen door eraan mee te werken dat de echte vragen op tafel komen, zodat de discussie daarover kan gaan. Ik stel me daarom voor vandaag de vragen zoals ze gesteld zijn, in nauwe aansluiting bij de vragenstellers, op een rij te zetten. Waar ging en gaat het precies over?

Het feit en zijn beschrijving

De **reader** zet in op de **historiciteit** van de bijbel. Die invalshoek moeten we vasthouden. De vraag naar de historiciteit van de bijbel is de vraag: 'zijn de door de Bijbel beschreven feiten ook in werkelijkheid zo gebeurd?' Prof. Ohmann zegt het zo (ND 21 juli): 'draagt de Bijbel **inderdaad** bij tot onze kennis van het verleden? Tot **betrouwbare** kennis? Kan ik, als ik de geschiedenis van de **oudheid** wil beschrijven ook de Bijbel als bron naast andere gebruiken?'

Ik bedenk daar zelf een voorbeeld bij. Ik besef dat de keus van een voorbeeld meteen ook de vraagstelling kan vereenzijigen, maar vooruit. In Handelingen 6 en 7 beschrijft Lucas het proces tegen Stefanus. Daar zitten opvallende elementen in. Bijvoorbeeld de uitgebreide weergave van de toespraak van Stefanus. Lucas laat in zijn beschrijving zien hoe Stefanus niet maar voor zichzelf **terecht** staat, maar in één verband met de hoogheid van Christus, met de heerlijkheid van God zelfs. Hij staat daar als een Mozes met de weerschijn van Gods heerlijkheid op zijn gezicht. Maar het sanhedrin begraaft deze **verschijning** van Gods heerlijkheid onder een laag stenen. De vraag is nu: heeft Lucas (ook) willen beschrijven wat er zich afspeelde op die bepaalde dag in het sanhedrin? Heeft hij daar ook naar gevraagd bij zijn informanten (onder wie ongetwijfeld Paulus)? Was dat belangrijk voor hem? Of heeft Lucas zich misschien vrij gevoeld (bijv. omdat dit in zijn dagen helemaal niet **ongebruikelijk** was voor een historicus) de gebeurtenissen zo naar de hand van zijn beschrijving te zetten, dat een gebeurtenis in zijn beschrijving een andere betekenis, een andere boodschap krijgt dan de oorspronkelijke gebeurtenis? Verandert het feit door zijn beschrijving? Wordt het een ander feit?

Deze principiële vraag gaat vooraf aan andere vragen als: heeft Stefanus gezegd wat Lucas in diens **toespraak** vermeldt? Is het werkelijk zo geweest, dat alle leden van het sanhedrin Stefanus' gezicht hebben zien schitteren als dat van een engel? Zag Stefanus vanaf

de vloer van de rechtzaal van de joodse raad Jezus werkelijk staan in de hemel?

Hoe kom je aan deze vraag?

Hoe kan dit een vraag worden? Waarom zou je eraan twijfelen, dat Lucas zich houdt aan wat hij van zijn getuigen gehoord en gezien heeft? Er zijn verschillende ingangen tot deze vraagstelling.

Het is in het geval van Handelingen 6 en 7 misschien mogelijk dat we uit andere bronnen (bijv. andere bijbelse gegevens, oude buitenbijbelse teksten, archeologisch onderzoek) ontdekken dat een rechtzaak of een doodstraf in die tijd heel anders verliep. Neem nu, dat in de zaak tegen Jezus zelf de doodstraf werd uitgevoerd door de Romeinen. Zo kun je kennelijk goede redenen hebben om van een deel van een tekst die wordt gepresenteerd als 'Het gezicht van Jesaja, de zoon van Amoz, dat hij heeft gezien over Juda en Jeruzalem in de dagen van Uzzia, Jotam, Achaz en Jechizkia, koningen van Juda' (Jes. 1 : 1) aan te nemen, dat hij niet afkomstig is van Jesaja, en evenmin uit de dagen van koning Uzzia en zijn opvolgers. Eveneens kun je je afvragen of het opschrift 'Een psalm van David' altijd wel betekent 'gedicht door David'. Op taalkundige gronden wordt wel verdedigd, dat de betekenis ook 'uit de bundel die onder leiding van David is samengesteld' kan betekenen. In zo'n geval staat er niet wat we denken dat er staat.

Toch blijft 'wat er staat' doorslaggevend. Want de redenen voor een andere uitleg dan wat er lijkt te staan, liggen in de tekst zelf of in wat we weten uit de rest van de bijbel.

Een ander soort vraag is: is een aardwetenschap die in strijd komt met een schepping in zes dagen of met de schepping van Adam en Eva als ouders van heel de mensheid, om die reden alleen al fout? Volgens de regels van de wetenschap waarin studenten aan een universiteit worden geschoold, is een bepaald resultaat bereikt. Maar wat als dat niet aansluit bij wat we volgens ons beste weten uit de Bijbel opmaken?

Ook wordt gezegd: het komt vandaag niet meer voor dat mannen vol van Geest en wijsheid wonderen en grote tekenen doen, dat we regelrecht de hemel in kijken, dat het optreden van getuigen voor Christus gepaard gaat met zoveel zichtbare heerlijkheid. W. Dekker heeft kort geleden geschreven (Kontekstueel 8/4, februari 1994), dat als je alle geschiedenissen van de Bijbel letterlijk neemt, de indruk wekt 'dat God vroeger heel veel dingen deed (wonderen met name) die Hij nu niet meer doet'.

Belangrijk is wat deze verschillende invalshoeken met elkaar verbindt. Klaas Wieringa brengt dat zo onder woorden: 'De wetenschap heeft ons (...) voor de vraag gesteld of onze gangbare, historische interpretatie wel de enig juiste is, of de boodschap van de Bijbel deze interpretatie vereist' (ND 14 juli).

Er is kennelijk informatie beschikbaar gekomen die ons bij de bijbelse beschrijving van gebeurtenissen de vraag doet stellen: hebben wij hier wel te maken met 'beschrij-

ving van gebeurtenissen'? Die informatie levert ons in de eerste plaats de wetenschap.

Nader toegespitst (zie René Meijer in de reader op blz. 26 en 29): mag ik als gelovige **bijbelwetenschapper** gebruik maken van theorieën en methoden die geboren zijn in een sfeer van schriftkritiek en ongelof? Moet ik alles wat de schriftkritiek te berde brengt terzijde leggen vanwege het ongelovige uitgangspunt: 'Men ziet een bestrijding op dit principiële niveau blijkbaar als afdoende, zodanig dat van nieuwe bezinning op de Bijbel, namelijk in het licht van de resultaten van het bijbelonderzoek, geen sprake hoeft te zijn'. Vraagt mijn geloof dat ik klakkeloos aanvaard wat we denken dat er staat?

Invloed op het geloof?

De laatste vraag is: maakt dit uit voor mijn geloof? Wordt Gods Woord voor mij onbetrouwbaar als blijkt dat het een feitelijk onjuiste beschrijving van een gebeurtenis geeft? Waar blijft mijn geloof als de feiten van de Bijbel niet kloppen?

Klaas Wieringa: 'Als we ons bezighouden met de historiciteit van de Bijbel dan gaat het niet om de betrouwbaarheid van de Bijbel. De Bijbel is en blijft even betrouwbaar als altijd' (ND 14/7). Prof. Ohmann daarentegen schrijft: 'voor mij is de Bijbel een relaas van gebeurtenissen, waar het boek mee staat – indien waar gebeurd – of valt – indien niet zo voorgevallen' (ND 21/7).

Samenvatting

Dit zijn, meen ik, de voornaamste vragen:

1. Is de naad tussen een feit uit de heilsgeschiedenis en zijn beschrijving in de Bijbel wel zo onzichtbaar als we altijd hebben gedacht?
2. Mag je daar op gereformeerd standpunt vragen bij stellen?
3. Is mijn geloof op de feiten gebaseerd of op de bijbelse beschrijving van de feiten?

R. ter Beek

DOOD EN LEVEN

Mijn levensloop is afgebroken,
opgerold als een herderstent.

Afgesneden als door een wever wordt mijn
levensdraad,

pas was ik begonnen of Hij snijdt mij af.

Jesaja 38,12

Onlangs overleed op 57-jarige leeftijd de kunstenaar **Libbe Venema**. Omdat 'baat voor de kunst uit gaat' werd een opleiding aan de kunstacademie voor hem uitgesloten. Hij volgde de kweekschool en diende als onderwijzer te Emmeloord het bijzonder lager onderwijs, en als hoofdonderwijzer te Meppel en te Leusden de jeugd van de basisschool. Zijn bijzondere kijk op het leven, zowel uit kunstzinnig als uit onderwijskundig oogpunt, leverde hem bewonderaars, maar ook tegenstanders op. Aan het eind van de 80-er jaren werd meester **Venema** vrijgesteld. Zo mocht hij zich een aantal jaren wijden aan *zijn* meesterschap. Een intensief en moeitevol leven waarin hij een grote hoeveelheid kunstwerken heeft geproduceerd. Vragend naar zijn welstand gaf hij zichzelf een **6-**. De ziekte (kanker) waaraan hij zou sterven lag op de loer.

Een doorlopende reeks van exposities vanaf **1963** (in **1969** vijf keer!) moet hem reeds vroeg bekendheid hebben verschaft. Het leverde hem een vermelding op in de *Lexicon van Nederlandse Beeldende Kunstenaars 1750-1950*, uitgave **1970**, van **Pieter A. Scheen**:

*Venema, Libbe; * geb. Groningen 10 januari 1937. Woonde en werkte aldaar en thans in Emmeloord. Vormde zichzelf. Schildert, tekent, maakt wandschilderingen, drukrolprenten en houtsneden. Onderwerpen en kunstrichting: landschappelijk, figuur. Gedeeltelijk non-figuratief. De werkelijkheid nooit totaal loslatend. Ergens misschien een mystieke expressieve invloed.*

Wij voltooien:

Van **1970** tot **74** te Meppel, daarna te Leusden. Overleden op **5 juni 1994** te **Dalerveen**. Begraven te Sleen onder grote belangstelling van vakgenoten voor wie hij een stimulerende kracht was.

Groningen, geboorteplaats van **Venema**, heeft een boeiend geschakeerde moderne kunstgeschiedenis, die zeer inspirerend voor hem was. Groot bewonderaar was hij van 'De Ploeg', een **kring** van kunstenaars opgericht in **1918** door Jan Altink, Johan Dijkstra en Jan Wiegiers. In-

In memoriam Libbe Venema

*De stad die hij in verbeelding opriep
ziet hij nu binnen handbereik*

*Het landschap van de lino'snede
kent niet meer het zwart
of nuances van grijs*

*De bloemen bloeien er of het altijd
voorjaar is en dat is zo*

*Niets is straks meer ingelijst,
alles glanst met zijn kleurgevoel*

.

*Hier is zand genoeg voor een graf
en tranen omdat een schilderij niet af is
zijn er zoveel*

*Het spiegelglas kaatst terug
en een hoek van het doek rolt op*

.

*Ziekte alleen is de kunst niet waard,
genezing vraagt onmenselijke kracht*

*Daar ga je onderdoor tot de pijngrens
wordt verlegd door de medische macht
van onze Heler.*

Dalfsen, 06/94
Lenze L. Bouwers



Libbe Venema: *Het duin (boordsnede)*.

teressant was de invloed van de Duitse Expressionisten door het contact van **Wiegiers** met Ernst Ludwig Kirchner. Kenmerkend voor het werk van de kunstenaars van 'De Ploeg' was hun belangstelling voor de hevige tegenstellingen in kleur (oranje, grasgroen, okers, **helderblauw**). Ook van belang is de vernieuwing die de leden (met name Hendrik Nicolaas Werkman) brachten ten aanzien van de houtsnede.

Een eigen plaats hierin heeft Libbe **Venema** zeker, met zijn vroege geometrische werk, de linoleumsneden en de schilderijen van zijn talloze landschappen met hoge horizon, geïnspireerd door vakanties in de Ardennen, Frankrijk, **Israel** en zeker ook Nederland.

In het landschap wonen mensen (je ziet ze niet, maar ze zijn onmiskenbaar aanwezig) in huizen en steden. Mensen met een 'oplichtende droom of met de zwaarte van de grond', zoals **hij** het zelf eens formuleerde. In hun huizen hebben zij zojuist op stoelen gezeten aan tafels waarop serviesgoed is gebruikt. Iemand heeft er een boeket neergezet, paardebloemen stijf geperst in een jampot, veldbloemen – vergankelijk –, geraniumstekken – wortelend naar nieuw leven.

Een thema wat hem vaak bezighoudt is het 'lijden' in de wereld. Een bijzonder, vroeg werk is de 'Gekruisigde **madonna**', die als illustratie gebruikt wordt voor de 'mystieke expressieve' kant van **Venema**, zoals hij getypeerd wordt in de *Lexicon van Beeldende Kunstenaars*. **Venema** kennend zal een goede bijbelse interpretatie (Gal. 2,20?)

hieraan ten grondslag liggen. **Venema** voegt hier iets alternatiefs toe aan de traditie van de Maria-afbeeldingen. Dit thema van de Moeder en haar koninklijk Kind (ook: moeder en kind) bleef hem ook later boeien.

In 1989 exposeerde hij met de serie *holocaust*. Zelf merkte hij op dat zijn voorwaarde voor een kunstwerk is dat het 'mooi' moet zijn. De schepping verdient eerbied. 'Mooi' kan lijden verzachten of: 'je kunt als je lijdt toch een mooie gedachte hebben' (interview EO, mei 1994).

Opmerkelijk is zijn prachtige gloedgevende techniek van zilverfolie en bladgoud, zo geschikt om 'schijnsel' en 'rijkdom' uit te beelden (het kind in de moederschoot, de manuscripten – ook toegepast op de kansel van de gereformeerde kerk te Houten –, zon- en maanlandschappen...).

Libbe **Venema** kende donkere periodes met zware kleuren. Zijn latere werk wordt steeds lichter, het laatste is zelfs oplichtend, stralend. Zwart is alleen nog nodig om de kleurvlakken te scheiden. Opvallend is het prachtig getinte wit, kleur van licht en puurheid. Zo staan de simpele witte kommetjes op zijn laatste schilderij waar het zonnig gele boeket de lijst uitreikt sereen op tafel in afwachting van.

M. Charlotte Bouwman-Smits

M. Charlotte Bouwman-Smits studeerde kunstgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Sinds 1974 is ze nauw betrokken bij de organisatie van tentoonstellingen in de Utrechtse Rehobothkerk.

'KOUD' ??

Ds. B. Luiten heeft aan ds. J. Borgdorff en mij aan het slot van zijn 'Driestar' (2115) een beetje onduidelijk gevraagd erover na te denken of wij onze 'goede bedoelingen niet een beetje ver hebben doorgedreven'. Ik noem dat onduidelijk; we kunnen ons afvragen wat zulk nadenken op zich voor batig effect zou moeten hebben. Hoezo: 'te ver', voor wie? Waarop baseert hij die conclusie?

Als we nu een antwoord mogen geven, eerst dit: Ongeveer op dezelfde dag dat genoemd nummer van *De Reformatie* verscheen, ontvingen o.a. de redacties van de gereformeerde opiniebladen een gedocumenteerde brief, waarin ook voorstellen om zich over te beraden en – als **dat** zou kunnen! – met elkaar over door te praten. Om zo mogelijk *iets te doen* aan de negatieve effecten van het 'te veel aan gereformeerde (**opinie**)bladen'. Die brief is geformuleerd **aan** de hand van de evaluatie van de reacties op de vraag 'Te veel bladen...?', door zeven inzenders in het ND van 22 januari jl. Dat is voor ons gevoel het *begin* van onze goede bedoeling. Het o.i. *voorlopig einde* was om de redacties van de bladen persoonlijk te benaderen met de respons van de lezers, liever dan een moeizame discussie in de kolommen van verschillende bladen te voeren.

In die 'Driestar' van 21 mei citeert ds. Luiten enkele opmerkingen uit het interview in ND-Variant van 1911 onder de kop: 'Weg met dat overbodige geschrijf'. Hij gaat daar dan conclusies aan verbinden en komt uit bij zijn vraag over onze 'doorgedreven – maar *goede* – bedoeling'. Zoals bij het herhaaldelijk vastleggen van geluid; steeds een volgende reproductie opnieuw opnemen, gaat de kwaliteit er wel onder lijden. De ND-redacteur ontving tijdens het interview de evaluatie van de reacties op papier, zoals ook veel inzenders desgevraagd kregen toegestuurd. Zeker drie A4-tjes met gerubriceerde reacties. Aangevuld en toegelicht in een persoonlijk gesprek van een paar uur. Daaruit maakte *die redacteur* een eigen keuze voor zijn artikel. Maar het was niet helemaal *ons* geluid... Beperkte plaatsruimte kan daar deels debet aan zijn.

Want ds. Borgdorff heeft *niet* gezegd of bedoeld dat er geen leiding *ontvangen* mag worden in of via de bladen, maar dat nationaal leidinggeven niet als 'recht' of 'roeping' van bepaalde redacteurs *geclaimd* kan worden. En het ratificeren van synodebesluiten voor de gemeente van **Alphen** moet door de kerkeraad van **Alphen**, onder leiding van ds. Borgdorff plaatshebben. Dat mag de predikant in het plaatselijk blaadje aan zijn gemeente toelich-

ten. Idem in Gouda door kerkeraad en praeses daar. **Niks** mis mee. En helemaal geen reden om te grinniken over 'wel driehonderd' bladen. Plaatselijke kerkbladen hebben helemaal geen aspiraties of taak als opinie-bladen! Die 'achterliggende gedachte' is volledig voor rekening van ds. Luiten. Wat ons betreft lopen de verbanden in ons kerkverband ook *niet* via (vier?) opiniebladen – waaronder 'vanouds' *De Reformatie* – maar langs de ordelijke 'kerkelijke weg'. *Zó* gaat het ze (*niet alleen*) in **Alphen** aan, 'wat ze (*niet alleen*) in Gouda en Bodegraven schrijven'.

Na een telefoontje met zijn collega Borgdorff zou ds. Luiten waarschijnlijk een andere 'Driestar' hebben geschreven. Omdat het niet eenvoudig is om van de vele uiteenlopende **opmerkingen** en reacties in de samenvatting iets voor een interview te kiezen, voelen *wij* ons niet in staat er twee of drie uit te lichten als 'illustraties die kennelijk *precies* aangeven wat de initiatiefnemers bedoelen'. Dat levert een vertekend beeld op en doet andere reacties geen recht. En om daaraan, bijvoorbeeld, te verbinden dat het de broeders in **Alphen** nota bene '*koud* zou laten, hoe **Ommen** gehandeld heeft', gaat *véél* te ver. *Juist 'omdat* wij levende leden zijn van Christus' kerk', moet dat onder ons niet *zó* besproken worden! Zaken die ons allemaal aangaan, dienen waarneembaar voor een zo groot mogelijk aantal kerkleden, aan de orde te komen. Het is prettig dat de synode van **Ommen** rekening wilde houden met de taak van de *redacteurs*. Het '**probleem**-van-de-bladen' zou voor een belangrijk deel opgelost zijn, wanneer de redacteurs, die zich vaak *herders* weten, nu ook (meer) rekening gaan houden met de *lezers*...

(mede namens ds. J. Borgdorff)
R.C. Roukema, Kampen

REACTIE

Op het schrijven van br. Roukema wil ik graag reageren. In de eerste plaats om te onderstrepen, dat wij het in hoofdzaak met elkaar eens zijn: er zijn te veel bladen. Daar moeten wij – hóe dan ook – iets **aan** doen. In dat kader iets over vorm en inhoud van het omstreden interview.

De vorm

De presentatie van de gedachte van de brs. Borgdorff en Roukema in het genoemde interview was mij te radicaal. 'Weg met dat overbodige geschrijf' was de kop **waaron-**

der ongenueanceerd werd afgerekend met iedere vorm van landelijk leiding geven. Br. Roukema schrijft nu ten aanzien van het gepubliceerde: 'Het was niet helemaal òns geluid'. De redacteur had een eigen keus gemaakt uit de reacties die waren binnengekomen.

Ik wil dat graag aanvaarden.

Toch is het voor mij als abonnee volstrekt onduidelijk, ook bij herlezing, waarin dan wel het eigen geluid van de geïnterviewden te lezen is. Was het niet één totaalbeeld dat van beide broeders en hun activiteit werd neergezet?

Bovendien kan een interview vóór publikatie door de geïnterviewden worden ingezien en zelfs op hun voorstel gewijzigd worden. Om die reden zijn de **brs.** Borgdorff en Roukema m.i. wel degelijk mede aanspreekbaar op het eindprodukt, inclusief de keuzes van de redacteur die aan hun persoon werden verbonden.

Een telefoontje naar **Alphen** zou mij wellicht tot een ander artikel hebben gebracht.

Dat is mogelijk.

Maar het probleem blijft daarbij, dat een privé-telefoontje naar **Alphen** de beeldvorming niet verandert die van het interview uitgaat. Daarvoor blijft een artikel nodig dat ingaat op de letter van de tekst.

De inhoud

Broeder Roukema geeft een nadere verklaring van wat ds. Borgdorff bedoeld en gezegd heeft. Leiding mag wel **ontvangen** worden in de bladen, zo lezen wij. Daar zijn wij het dan over eens.

Toch hoorden wij uit de mond van ds. **Borgdorff**: 'Men wil leiding geven via zo'n blad. Maar wie roept de scribenten eigenlijk tot leiding geven? Waar halen zij de prententie vandaan dat zij het vrijgemaakte kerkvolk moeten voorhouden wat hét gereformeerde standpunt is over allerlei zaken?'

Mij ontgaat hoe leiding mag worden ontvangen in een landelijk blad, terwijl de scribenten die leiding niet mogen **geven**. Blijkt hieruit niet, dat in het interview inderdaad te fors gesproken werd?

Datzelfde geldt voor de gecreëerde tegenstelling tussen de landelijke bladen en de plaatselijke. Uiteraard mag iedere predikant plaatselijk leiding geven in zijn kerkblad, maar ds. Borgdorff benadrukte in het interview, dat dit **alleen maar** plaatselijk mag. Citaat: 'Natuurlijk moet er leiding gegeven worden, maar dan plaatselijk. Ik heb als predikant leiding te geven, ja, maar dat geldt voor **Alphen**. En hoe het verderop moet, in Bodegraven of Gouda, gaat mij niet aan'. Kijk, **dàt** ging mij te ver. Zulke radicale opmerkingen ondermijnen een goed initiatief.

Nu wordt het plaatselijk leiding geven geïllustreerd met het ratificeren van synodebesluiten. Dat doet inderdaad iedere kerk afzonderlijk. Maar de realiteit leert ons dat, reeds lang voor de Acta verschijnen, via de pers wordt kennisgenomen van de openbare zittingen. Op die manier leven de kerkleden mee, dat brengt de tongen soms al danig in beroering. Vooral als er onderwerpen bij zijn die meer studie vereisen, kan een landelijk opinieblad daarbij

heel waardevol zijn. Want al die zaken, die plaatselijk geratificeerd worden, raken ons gemeenschappelijk. Ik zie niet in, wat hierop tegen kan zijn. Gelukkig laten de beide broeders daarover nu een positief geluid horen.

Onjuist citaat

Eén ding moet nog rechtgezet. Verontwaardigd wordt van de hand gewezen, wat ik geschreven zou hebben, dat 'het de broeders in **Alphen** koud zou laten hoe de synode te **Ommen** gehandeld heeft'. Zelfs draagt het ingezonden de titel 'Koud...?'

Toch is dit een onjuist citaat.

Ik had het over de aanvaring tussen ds. Van **Gurp** en ds. Sliggers, nadat eerstgenoemde publiek had beweerde dat de synode meer 'mode' was geweest. Die discussie, die gevoerd werd in het *Nederlands Dagblad*, had de reactie uitgelokt dat de beide predikanten maar bij elkaar op de koffie moesten gaan. Een jeugdvereniging wilde hen ook wel postzegels toesturen. Dus dat moest nu een sprekend voorbeeld zijn van 'overbodig geschrijf', wat niemand interesseert. In **dàt** verband zei ik: '...het ging over de vraag, of de generale synode te **Ommen** gehandeld heeft naar de Schrift en naar de kerkorde. Zijn dat zaken om elkaar postzegels toe te sturen?! Laat het de broeders in **Alphen** koud, hoe **Ommen** gehandeld heeft ò hoe met de generale synode omgesprongen wordt?!'

De brs. Borgdorff en Roukema zetten nu een deel van dit citaat in het licht van de ratificatie van de Acta. Ongetwijfeld hebben de broeders in **Alphen** daar alle aandacht voor. Maar daarover had ik het dus niet.

Conclusie

- Wanneer leiding mag worden **ontvangen** in een landelijk blad, kan het leiding **geven** daarin niet verkeerd zijn.
- De verantwoordelijkheid van de plaatselijke kerkeraad wordt niet aangetast door een opinieblad; het blad wordt gevuld ten dienste van het kerkelijk leven.
- Niet het opiniërend schrijven zelf is af te keuren, wel de manier waarop dat gebeurt in een oncontroleerbaar aantal bladen.
- De soep wordt niet zo heet gegeten als zij wordt opgediend.

B. Luiten

TOELICHTING OP KOLOSSENZEN

De serie *Tekst en Toelichting*, bedoeld als praktische bijbelverklaring, werd onlangs uitgebreid met een deeltje over Paulus' brief aan de Kolossenzen. Deze brief is voor de huidige bijbellezer moeilijk te begrijpen, omdat veel aandacht wordt gegeven aan de kosmische betekenis van Jezus Christus. In de antieke wereld liet de mens zich beheersen door natuurkrachten en door de invloed van de geestenwereld. Toch zijn er ook tegenwoordig weer veel mensen die hun heil zoeken in allerlei spirituele ervaringen. In het licht van deze moderne ontwikkeling is de brief aan de Kolossenzen weer verrassend **aktueel**. Vooral waar de apostel Paulus een christelijke weg wijst om op aarde volgens hemelse principes te leven zonder het bestaan in deze wereld te minachten.

Deze verklaring van Kolossenzen is van de hand van dr. L.Th. **Witkamp**. Op zeer heldere manier brengt hij in de uitleg steeds naar voren, dat het krachtenveld van Jezus Christus uiteindelijk sterker is dan de geestelijke machten waardoor men zich in Kolosse liet beheersen. In zijn inleiding bespreekt **Witkamp** verschillende vragen rond het auteurschap van Paulus, om tot de conclusie te komen dat Kolossenzen het beste kan worden opgevat als een echte brief van Paulus. Wel meent hij dat de apostel een creatief gebruik heeft gemaakt van bestaande tradities, bijvoorbeeld het **dooponderricht** dat zijn lezers hadden ontvangen van hun missionaris, Paulus' medewerker **Epafras**. Zo is het verschil in stijl en gedachtengang met diverse andere brieven van Paulus te verklaren.

Als geheel ziet **Witkamp** de brief aan de Kolossenzen dan als een voorbeeld van creatief omgaan met de christelijke traditie. Een dergelijk standpunt had hij ook verdedigd in zijn proefschrift uit 1986 over het evangelie naar Johannes. Mijn bezwaar tegen deze opvatting is dat de evangeliën en de brieven niet alleen gegevens uit de traditie hebben verwerkt, maar zelf deel uitmaken van die christelijke traditie. Wat de apostelen hebben overgeleverd is voor ons normatief. Als zodanig is ook de brief aan de Kolossenzen onmisbaar om de moderne religiositeit **kritisch** te beoordelen en positief onze houding in de wereld te bepalen. Afgezien van het aangebrachte kader, kan deze praktische bijbelverklaring daarbij op veel punten helpen.

P.H.R. van Houwelingen

N.a.v.: L.Th. Witkamp, *Kolossenzen: een praktische bijbelverklaring*. Uitgeverij Kok, Kampen 1994. Omvang 116 pagina's; prijs f 27,50.

OVER RUTH

De bijbelverklaring *Tekst en Toelichting* is een serie die inmiddels vrij veel bekendheid geniet. Een groot aantal deskundigen uit verschillende protestantse kerken werkt aan dit commentaar mee, onder eindredactie van A.S. van der Woude, C.J. den Heijer en W. van der Meer. De meeste auteurs zijn uit Nederland afkomstig. Maar voor de verklaring van het boek Ruth werd een beroep gedaan op dr. J.A. Loader, de vertaling uit het Engels loopt slechts een enkele keer stroef. Van elk bijbelgedeelte wordt steeds een vertaling gegeven (*tekst*), met daarbij een heldere *toelichting*.

De auteur leest het boek Ruth als 'een meesterwerk van verhaalkunst'. Hij noemt het boek Ruth een novelle, een verhaalvorm die men in de literatuur 'fictie' noemt: ze kán maar hoeft niet gebaseerd te zijn op historische gebeurtenissen. Het overkoepelende thema van het verhaal ziet hij liggen in de boodschap: de leiding door God en de verantwoordelijkheid van de mens sluiten elkaar niet uit. Maar aan deze hoofdstroom ziet de auteur ook zijrivieren liggen, zoals het thema van familiesolidariteit, de oorsprong van het koninklijk huis van David en openheid tegenover andere volken en andere godsdiensten.

'De' boodschap van het boek Ruth kan volgens de schrijver niet gevonden worden, want, zo stelt Loader: 'De boodschap die een tekst meedeelt, is iets dat ontstaat in een tweespraak tussen de lezer en de tekst'. Zodat je, wanneer je dat wenst, Ruth op een feministische wijze kunt interpreteren (p. 16, 19). Maar het kan ook anders.

Deze summarië informatie is al voldoende om duidelijk te maken, dat we te maken hebben met een auteur die zeer **kritisch** gelezen moet worden. De geschiedenis van het heil wordt verdund tot verhaal. Een verhaal, waar de lezer vele kanten mee uit kan. Als gevolg waarvan de aanwezigheid van Christus in het boek Ruth weinig uit de verf komt.

Maar het plezierige van commentaren is: ze zijn er op gemaakt om selectief gebruikt te worden. Je gebruikt wat zinnig is, de rest laat je liggen. Op die manier kan *Tekst en Toelichting*, waaronder het deel over Ruth, nuttige hand- en spandiensten bewijzen. Zo zijn er heel wat fijne exegetische opmerkingen te vinden en vingerwijzingen, die je verder helpen. Ik denk daarbij vooral aan theologen. Maar wanneer je een soort 'huiscommentaar' zoekt, een huisvriend met een gidsfunctie, die je regelmatig raadpleegt bij de bijbellezing in het gezin, zou ik een betrouwbaarder vriend zoeken.

G. Gunnink

N.a.v.: J.A. Loader, *Ruth. Een praktische bijbelverklaring* (serie *Tekst en Toelichting*). Uitgeverij Kok, Kampen 1994. Omvang: 102 pagina's. Prijs f 23,50.

PEUTERBIJBEL

maat wat aan de kleine kant (25 x 13 cm). Dat had wel wat groter gekund.

Overigens, van harte aanbevolen! Een mooi verjaardagsgeschenk voor de kleinsten!

Jetze J.D. Baas

N.a.v.: *Peuterbijbel*, door V. Gilbert Beers, geïllustreerd door Carole Boerke, 415 pagina's. Uitgave: Ver. tot verspreiding der Heilige Schrift/Bijbelkioskvereniging, ISBN 90-338-2588-0. Prijs: f 29,50.

Drs. H. Veldman

Licht en schaduw in de Lage Landen



Licht en schaduw in de Lage Landen



Een ieder in zijn eigen taal!

Dat is het sprankelende dat ook de kerkgeschiedenis van de Lage Landen doet leven. We horen van Liudger tot Gomar - de tijd van Dordt. Erasmus en de reformatoren. Doopers en gereformeerden komen voor het voetlicht. Tenslotte: Hoe kwam het monumentale werk: 'de Statenvertaling' tot stand?

Oosterb. al.

Postbus 25. 446.
tel. 01100

HOTEL 'DREYEROORD'
OOSTERBEEK
tel. 085-333169

Het hotel waar mevrouw zich **UIT**
en meneer zich **THUIS** voelt
Fam. Van der Straaten

LEREN MEE-LEVEN

Het is voor onze kinderen belangrijk, dat ze leren meeleven met elkaar in het gezin. Dat ze oog hebben voor elkaar. Dat lukt niet altijd, maar in de opvoeding ben je daar wel op gericht. Je wijst je kinderen erop, dat ze niet alleen op de wereld zijn. Dat ze wat voor elkaar over moeten hebben. Soms verloopt dat heel natuurlijk en gaat het haast vanzelf.

Veel kinderen vinden het wel moeilijk om mee te leven met andere kinderen als ze een handicap hebben. Dat is vooral zo als ze daar niet in het eigen gezin mee geconfronteerd worden. Ze zijn wel geneigd om medelijden met een gehandicapte te hebben. Maar in de meeste gevallen vinden ze gehandicapte kinderen 'iets engs' hebben. Ze durven niet gewoon te doen tegen hen. En dat is jammer. Want de gehandicapte kinderen, en trouwens ook volwassenen, willen graag gewoon gevonden worden. Ze willen graag zo gewoon mogelijk aan alles meedoen. Het zijn ook gewone kinderen. Alleen op één punt kunnen ze niet zo goed meekomen. Ze zitten in een rolstoel, ze kunnen je niet horen, of ze kunnen je niet zien. Maar daarom kun je nog wel gewoon denken en willen gehandicapte kinderen gewoon meespelen met andere kinderen. Ze hebben vaak dezelfde belangstelling als de valide mensen. Daarom moeten we onze kinderen leren met de gehandicapten om te gaan. Dat mag een ruime plaats in onze opvoeding hebben.

Zijn daar ook hulpmiddelen voor? Jazeker. In de eerste plaats denk ik aan de hulp die **Dit Koningskind** bijvoorbeeld de scholen bieden kan, via een heel goede projectkist. En bij mij op tafel ligt een mooi boekje van Arke boeken. *M'n zusje Maartje*.

Het boek heeft als ondertitel: 'Een dag uit het leven van een blind meisje'. Het boekje is op kinderlijk niveau geschreven. Kinderen van 10, 11 jaar kunnen het goed zelfstandig lezen. Ouders kunnen het boek ook aan hun (jongere) kinderen voorlezen.

De schrijver wil laten zien hoe het leven van een blind meisje eruit ziet. Wat kan zo'n kind nog veel. Ze let bijvoorbeeld veel beter op allerlei geluiden dan kinderen die kunnen zien. Het boek helpt op die manier om kinderen mee te laten leven met hun blinde medemens. Ze leren het zich zo een beetje in te leven. Het aan-schaffen en (voor)lezen van zo'n boekje kan een mooie aanleiding zijn voor een gesprek met je kind. Achterin het boek zijn daarvoor ook suggesties opgenomen voor de ouders.

Het boek is voorzien van prachtige illustraties!

Zouden er nog meer van die boekjes zijn, ook voor kinderen met een andere handicap?

Jetze J.D. Baas

N.a.v.: *M'n zusje Maartje*. Door: Christine Wright (vertaling: Marijke Bleij). Illustraties: Biz Hull. Uitgave: Ver. tot verspreiding der Heilige Schrift/Bijbelkioskvereniging, ISBN 90-338-25775. Prijs: f 9,90.



REEDS 140 JAAR

donatus **VERZEKERT VERTROUWD**



DONATUS,

- is bij uitstek specialist in het verzekeren van kerkelijke eigendommen
- verricht gratis inspecties en taxaties door eigen, speciaal opgeleide bouwkundig experts
- is een non-profit maatschappij. De winst wordt aan de leden/verzekerden uitgekeerd in de vorm van premie-restitutie. (Over de afgelopen 10 jaar gemiddeld 50%!)
- kent op maat gesneden polisvoorwaarden, zoals een extra-kostendekking indien na een schade het gebouw niet meer voor kerkelijke diensten kan worden gebruikt en naar elders moet worden uitgeweken.

Onderlinge Verzekering Maatschappij Donatus u.a.

Postbus 5055
5201 GB 's-Hertogenbosch

Telefoon 073 - 122166
Telefax 073 - 890365

Vraag vrijblijvend om een offerte of gesprek, ook als u nog elders verzekerd bent. Het verplicht u tot niets.

Oud-parlementariër A.J. Verbrugh schreef een brochure over de Europese eenheids-ideologie. Ze verscheen onder de titel *Europese droom zonder norm of traditie* (52 blz.) bij de Willem de Zwijgerstichting te Apeldoorn. Prijs: f 9,25. Wie voor minimaal f 12,50 per jaar lid wordt van de Stichting ontvangt daarvoor minstens twee van dergelijke publikaties per jaar (Postbus 10049, 7301 GA Apeldoorn).

M. Flipse, drs. J. Ophoff en G.J. Schutte hielden toespraken bij de viering van het 30-jarig jubileum van het verband van Gereformeerde Politieke Jeugdstudieclubs op 28 mei 1994. De referaten zijn in bescheiden vorm uitgegeven. Omvang: 24 blz.. Prijs: f 7,50 (incl. porto). Te bestellen bij het GPJC-bureau, tel. 038-227166.

De grenzen gewaardeerd. Keuzen in de gezondheidszorg na 'Dunning' is uitgegeven onder auspiciën van het Prof. dr. G.A. Lindeboom Instituut bij Buijten en Schipperheijn in Amsterdam. Omvang 95 blz.. Prijs: f 18,90.

In de reeks publikaties van het wetenschappelijk studiecentrum van de RPF verscheen van ir. R.A. Jongeneel (docent micro- en macro-economie in Wageningen) *Zin in werk. Een christelijk-politieke visie op arbeid* (129 blz.). Prijs: f 14,90.

Naar aanleiding van de Algemene Wet Gelijke Behandeling hield men aan de Christelijke Hogeschool 'De Driestar' in Gouda een studiedag. De meeste lezingen van die dag zijn nu gebundeld in het boek *Discriminatie*. Onder de auteurs o.a. mr. A. Rouvoet (discriminatie van vrouwen) en E. de Jong-Van Gurp (discriminatie in kinderboeken). Uitgegeven bij De Groot Goudriaan in Kampen. Omvang: 112 blz. Prijs: f 19,50.

Tijdens een congres over het thema *Burgers van twee koninkrijken* op 5 februari 1994 hielden drs. J.P. de Vries, drs. G.H. de Leeuw en prof. dr. K. Veling lezingen over verschillende aspecten van de opstelling van christenen in de politiek. De referaten zijn nu uitgegeven onder dezelfde titel als die van het congres. Het is nummer 75 uit de Groen van Prinsterer-reeks, telt 38 blz. en kost f 12,50.

M. te Velde

Geloven a la Habakuk

Ongetwijfeld hoort het vertrouwen dat God ons leven leidt tot het christelijk geloof. Dat zegt prof. dr. K. Runia in het *Centraal Weekblad* van 22 juli. Maar dat wil nog niet zeggen, dat we die leiding ook kunnen aanwijzen. Of dat we het recht hebben om God om een 'teken' te vragen. De geschiedenis blijft voor ons mensen een ondoordringelijk raadsel. Toch vallen alle gebeurtenissen onder Gods ondoordringelijk wereldbestuur.

We kunnen noch Gods goedheid, noch zijn toom en oordeel simpelweg aflezen uit de feiten. We kunnen hier alleen in het geloof aan vasthouden. Hij is nog steeds Dezelfde die Hij was, toen Hij zijn volk uit Egypte leidde. Hij is nog steeds Dezelfde die Hij was, toen Hij zich openbaarde in Jezus Christus. Wat Jezus tegen zijn leerlingen zei geldt nog steeds: 'Wie Mij gezien heeft, heeft de Vader gezien'.

De feiten kunnen dat soms faliekant tegenspreken. We komen allerlei situaties in het leven tegen, die volkomen dwars op Gods goedheid schijnen te staan. Dan komt het op het volhouden-in-het-geloof aan. Dan gaan de woorden aan het eind van het boek Habakuk een nieuwe betekenis krijgen:

Al zou de vijgeboom niet bloeien en er geen opbrengst aan de wijnstokken zijn, de vrucht van de olijfbom teleurstellen; al zouden de akkers geen spijs opleveren, de schapen uit de kooi verdreven zijn en er geen runderen in de stallingen zijn. NOCH-TANS zal ik juichen in de Here, jubelen in de God van mijn heil.

De HERE Here is mijn kracht: Hij maakt mijn voeten als die der hinden, Hij doet mij treden op mijn hoogten (3 : 17-19).

Zelf word ik altijd weer getroffen door Gezang 447 uit het Liedboek. Het is een lied van William Cowper (1731-1800). Deze man heeft het heel erg moeilijk gehad in zijn leven. Toen hij zes was stierf zijn moeder, wat een stempel op zijn leven drukte. Later kreeg hij te maken met een onbeantwoorde liefde. Hij werd mensenschuw en vaak geplaagd door manische depressies. Na een mislukte suïcidepoging werd hij in een gesticht geplaatst. Zijn enige houvast was zijn geloof en zijn lied. Niet dat hij Gods weg in zijn leven begreep. Dat wordt direct al duidelijk in het eerste vers van dit lied:

God gaat zijn ongekende gang vol donkre majesteit,
die in de zee zijn voetstap plant en op de wolken rijdt.

De rest van het lied is boordevol paradoxen, schijnbaar tegenstrijdige uitspraken. Maar in het geloof houdt Cowper al die paradoxen bij elkaar.

Uit grondeloze diepten put
Hij licht, en vreugde uit pijn...

Zijn duistere voorzienigheid
verhult zijn mild gelaat.

De knop is bitter, is begin,
de bloem wordt licht en puur.

En dan die opvallende laatste regels, waarin de tegenstellingen eindelijk door God zelf opgeheven worden:

God vertaalt de duisternis
in eindlijk eeuwig licht.

Dat is niet een conclusie uit de feiten. Die leiden eerder tot suicide. Nee, dit is puur geloof 'à la Habakuk'!

De christen in de democratische samenleving

De Wekker bood enkele artikelen van prof. dr. W.H. Velema over de vraag: hoe zullen we als christenen een bijdrage leveren aan het politieke bedrijf? Mag je en kun je je christelijke overtuiging wel laten gelden in een democratie? Uit het nummer van 15 juli knippen we:

Als we in de politiek niet over de heerschappij van Christus zouden mogen spreken, dan is er een andere geestelijke kracht en macht waaruit we leven. Dat is ook metterdaad het geval. Het is niet moeilijk die andere krachtbron te benoemen. Dat is het humanisme. En dan een modern, liberaal humanisme, dat van de autonomie van de mens uitgaat. Het is een ander humanisme dan dat van de 15e en de 16e eeuw. Dat humanisme leunde, om zo te zeggen, nog aan tegen het christendom. Het moderne, liberale humanisme keert zich tegen het christendom. Het wijst het christelijk geloof af en bestrijdt het zelfs. Daar is de mythe van de geestelijke neutraliteit. Meer dan een mythe is deze **gedachtengang** niet. Ten diepste gaat het om de keus voor of tegen Christus. Daarin is geen neutraliteit mogelijk. Wie niet voor is, is tegen, heeft de **Heere** Jezus reeds gezegd.

Wie het belijden verzaakt, komt in de strik van zijn tegenstander terecht. We zien om ons heen, dat zij die zogenaamd neutraal zijn, wel degelijk een overtuiging hebben. Uit de bron van hun geestelijke overtuiging spreken zij en handelen zij. Zouden wij als christenen onze overtuiging dan terzijde moeten zetten, omdat anderen zeggen: Daar hebben wij geen boodschap aan. Als zij vanuit een overtuiging spreken, mogen wij het dan niet doen? Daartoe hebben we binnen een democratische samenleving toch evenzeer recht?

Christus heeft heerschappij over heel het leven

Overigens beroep ik mij voor dit belijdend spreken en handelen niet op het recht dat anderen mij gunnen, zoals ze het ook voor zichzelf opeisen. De diepste drijfveer, het zwaarste motief om belijdend te spreken en te handelen in de samenleving, ligt in de heerschappij van Jezus Christus. Ik verwijs naar het **totaliteits**-karakter van Zijn Woord. Bijna gebruikte ik hier het woord **holisme**!

Christus is met de heerschappij over de helft van ons leven niet tevreden. Daarmee neemt Hij geen genoegen. Niemand kan twee heren dienen (Matth. 6 : 24).

Het gebod is goed

Hoe moet dat dan in de praktijk? Wij geloven dat het gebod van God goed is voor de mensen (Romeinen 7 : 12), zoals het ook heilig en rechtvaardig is, volgens Paulus. Men bedenke hoe vaak Mozes tot gehoorzaamheid aan Gods geboden oproept 'opdat het u **wèl** ga' (Deuteronomium 4 : 40; 6 : 3; 10 : 13, om niet meer plaatsen te noemen).

We zullen in de discussie met anderen de heilzaamheid van het gebod voor de enkeling en voor een heel volk benadrukken. We zullen niet volstaan met te verwijzen naar het gebod van God. Dat moet ook wel gebeuren. We zullen echter beginnen te spreken over de inhoud van het gebod, en over de heilzame **werking** ervan. Gods geboden bedoelen immers ons welzijn. Ze zijn niet blind voor wat goed is. Ze zijn niet doof voor de noden van mensen. Het tegendeel is juist het geval. Daarom moeten we bereid zijn de consequenties van ons christelijk-ethisch standpunt uit te leggen en toe te lichten. We zullen daarover de discussie moeten aangaan. Dus niet enkel een getuigenis afleggen. Allereerst iets anders: het gebod in zijn heilzame en praktische strekking voor vandaag omschrijven; en het zo ter sprake brengen. Medemensen mogen van ons verwachten dat we daartoe bereid

en in staat zijn. In elk geval zullen we bidden dat God ons daartoe de wijsheid en de woorden geeft.

Het vervolg staat in De Wekker van 22 juli. Daaruit dit:

We spreken wel van drieërlei gebruik of functie van de wet.

Gods wet beteugelt de zonde. Zij is een breidel (om dat oude woord te gebruiken). Zij onthult de zonde. Zij wijst die aan en onmaskert haar. En als derde functie: De wet is de maatstaf voor het leven van mensen op aarde.

Waar het **mij** nu om te doen is, is de vraag of in concrete wetsvoorstellen iets te herkennen is van deze het kwaad beteugelen-de functie van de wet; of van deze zonde en kwaad onthullende functie van de wet; of van deze het welzijn van mens en wereld dienende functie van de wet.

Daar waar deze drie aspecten (tezamen of afzonderlijk) iets zichtbaar wordt in concrete wetgeving, zou overwogen kunnen worden tot een vergelijk te komen.

De bekende Duitse ethicus **Helmut** Thielicke heeft in verband met het sluiten van een compromis gesproken over dingen die absoluut verboden zijn. Hij treft die daar aan waar mensen met het kwaad meedoen, dat bevorderen, ja er zelfs helemaal in vast komen te zitten. Een collaborateur van het kwaad, een compagnon van de boze, als ik het met mijn eigen woorden mag omschrijven. Zijn er ook situaties en beslissingen denkbaar, waarin mensen vanuit een andere levensovertuiging toch de het kwaad beteugelen-de functie van de wet, of de het kwaad onthullende functie van de wet of zelfs de het leven en het welzijn dienende functie van de wet in hun politiek tot uitdrukking brengen?

Naarmate het humanisme meer post-christelijk liberaal wordt, en zelfs een anti-christelijk karakter gaat dragen, zal dat minder of helemaal niet het geval zijn.

Toch meen ik de differentiatie in de functies van de wet, naar haar praktische betekenis aan de lezers te mogen voorleggen, en in het bijzonder aan hen onder de lezers, die bij de praktische politiek betrokken zijn. Zouden zij hiermee iets kunnen?

Secularisatie in Nederland

Midden juni besprak de Hervormde synode het rapport Secularisatie in Nederland 1966-1991 van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Ten behoeve van deze bespreking maakte dr. K. Blei een samenvatting van dit rapport. De Waarheidsvriend publiceerde deze op 23 juni in het kader van een verslag van het synodeberaad:

1. Nederland is van alle niet-Oostbloklanden het meest geseculariseerd. D.w.z.: het percentage kerkleden en het percentage van hen die (nog) in God of aan een 'leven na de dood' geloven of die een letterlijke bijbelinterpretatie aanhangen is hier het laagst.

Ter verklaring:

- a) Nederland kende vroeger een heel strakke verzuiling;
- b) de Nederlander is kennelijk heel principieel, en houdt niet van kerklidmaatschap louter voor de vorm (is dat een erfenis van het calvinisme?);
- c) registratie als niet-kerkelijke is in Nederland zeer gemakkelijk.

Inzake kerklidmaatschap

2. In 1958 was 76% van de Nederlanders **kerklid**, in 1991 43%. De buitenkerkelijkheid is in 1991 dus ruim boven de 50% gekomen.

3. Wat betreft de invloed van de woonplaats: de groei van de buitenkerkelijkheid was aanvankelijk het sterkst in de grote steden; sinds 1975 in de middelgrote steden; het minst sterk op het platteland.

4. Wat betreft de invloed van het kerkgenootschap: de buitenkerkelijkheid is vooral onder de rooms-katholiek opgevoeden sterk toegenomen (meer dan onder de hervormd of gereformeerd opgevoeden).

5. Wat betreft de invloed van de leeftijd: trendsetter bij de groei van de buitenkerkelijkheid waren de jongeren (17-30-jarigen). De 31-50-jarigen waren trendvolgers; de 51-70-jarigen bleven in deze trend achter. In 1958 was 20% van de jongeren buitenkerkelijk, in 1991 was dat 72%.

6. Wat de generaties betreft: onder de gehele generatie van na 1945 nam de buitenkerkelijkheid toe.

7. Onder de jongeren werden (vermoedelijk) de lager opgeleiden tussen 1970 en 1991 versneld buitenkerkelijk. In dit opzicht waren de studerende dus (vermoedelijk) niet trendsetter.

Inzake kerkelijk meeleven

8. Onder de kerkleden daalde het percentage regelmatige kerkgangers van 67% in 1970 tot 43% in 1991. Dat percentage daalde sinds 1970 het snelst onder de rooms-katholieken (van 71% naar 30%); onder de gereformeerden minder, maar ook onmiskenbaar (van 89% naar 73%); onder de hervormden weinig (van 50% naar 43%); bij hen was dat percentage in 1970 dus al laag.

9. Onder de 17-30-jarigen verminderde de kerkgang sterk (vooral bij de rooms-katholieken). Die teruggang was er ook onder de 31-50-jarigen. Vooral de boven-50-jarige kerkleden bleven hun kerk trouw bezoeken.

10. Teruglopende kerkgang bij gelijkblijvend niveau van kerklidmaatschap vindt men onder a) de plattelandsbevolking (vooral sinds 1985), b) de leeftijdsgroep van 31-50 en c) de generatie geboren tussen 1930 en 1944. Onder deze groepen zal waarschijnlijk de buitenkerkelijkheid groeien.

Hoezo deze secularisatie?

De opvolging van de generaties verklaart veel, maar niet alles. Daarnaast is er de invloed van de 'tijdgeest'; moeilijk te beschrijven factor van massale verandering op lange termijn. Voorstelbaar is ook dat de secularisatie, eenmaal op kleine schaal begonnen, steeds breder om zich heen greep: ze werkte kennelijk aanstekelijk.

Inzake de opvattingen van kerkleden

11. Ook onder hen die kerklid bleven werden sinds 1966 (resp. 1970) de opvattingen liberaler. De opvatting dat men zich aan alle kerkelijke leefregels moet houden verloor aan aanhang; de tolerantie ten opzichte van andersdenkenden won juist aanhang.

12. In het algemeen: orthodoxe opvattingen (over het bestaan van hemel, hel en duivel; over de bijbels als Gods Woord, over Gods almacht waaraan men alles kan overlaten) werden meer en meer opgegeven, zij het dat dat proces sinds 1970 niet zo snel verloopt.

13. Conclusie: De kerkleden kunnen zich in de christelijke leer nog wel vinden, mits deze niet al te 'ouderwets' wordt geformuleerd.

14. Trendsetters in de liberalisering waren (tussen 1966 en 1970); de jongeren (17-30-jarigen) en de rooms-katholieken.

15. Jongeren die kerklid blijven worden gemiddeld steeds orthodoxer van opvatting.

16. Ondanks 'selectie' doordat velen uittreden worden de gemiddelde opvattingen per kerkgenootschap niet orthodoxer. Integendeel: vooral onder de rooms-katholieken, maar ook onder de gereformeerden is een tendens tot liberalisering aan te treffen. De kerkgenootschappen lijken op een bolwerk dat scheuren begint te vertonen; of: op steeds kleiner wordende eilanden in

de wassende seculariserings-stroom.

Religieus profiel van de Nederlanders anno 1991

17. Omstreeks 50% van de Nederlanders gelooft in God, en aan een leven na de dood. 16% is atheïst, 20% is agnost, 16% gelooft in een onbenoemde 'hogere macht'.

18. Inzake de bijbelinterpretatie: 11% van de Nederlanders acht de bijbel het letterlijke Woord van God. 47% acht de bijbel wel geïnspireerd op Gods Woord, maar niet zelf Gods Woord. 43% ziet de bijbel als alleen maar een, door mensen geschreven, oud boek met fabels, legenden, verhalen.

19. Inzake de invloed van de religie op de samenleving: 66% van de Nederlanders ziet het persoonlijk geweten als de toetssteen voor morele voorschriften. 20% vindt dat religieuze leiders politieke beslissingen mogen (proberen te) beïnvloeden. 16% vindt dat religieuze leiders een stemadvies mogen geven. 4% vindt dat alleen de gelovige politici geschikt zijn voor hun ambt.

20. Wat betreft de opleiding: De laagst opgeleide Nederlanders denken het meest religieus. Nederlanders met een middelbare opleiding (de vroegere hbs) of hoger hebben vooral seculaire opvattingen. De Nederlanders met mulo- of mavo-opleiding zitten er tussenin.

21. Wat betreft de leeftijd: Ouderen (boven de 70) denken over het algemeen religieus. 46-70-jarigen doen dat in mindere mate; zij zijn al naar de seculaire pool opgeschoven. 26-45-jarigen hebben seculaire opvattingen. 16-25-jarigen ook, en op uitgesproken wijze.

De toekomst

22. Vermoedelijk zal in 2020 de buitenkerkelijkheid van de hele bevolking zich op het niveau van die van de jongeren in 1991 bevinden. Dat betekent: 75% van de Nederlanders buitenkerkelijk (in 1958 was dat 25%), 15% zal nog rooms-katholiek zijn (nu is dat nog 32%), 6% hervormd (nu 17%), 3% gereformeerd (nu 8%).

23. Op grond van wat nu geldt voor de jongeren is te veronderstellen dat straks nog ongeveer 40% van alle kerkleden trouw (minstens tweewekelijks) kerkganger zal zijn. Onder de gereformeerden zal dat nog ruim 55% zijn (nu 73%); onder de hervormden 35% (nu 43%); onder de rooms-katholieken 10% (nu 30%).

Opvallend is hier de verwachte (relatieve) stabiliteit van kerkheid onder de hervormden (KB).

24. In 2020 zullen vermoedelijk vooral de overtuigde kerkleden overgebleven zijn. De liberalisering van opvattingen zal langzamer verlopen dan tot dusver, al zal het geloof wel ontdaan raken van 'ouderwetse' elementen zoals een extreem vertrouwen in Gods almacht. Tolerantie en relativering van kerkelijke regels zullen toenemen.

25. Het kerklid van de toekomst zal ouder zijn dan het huidige doorsnee kerklid; religieus conservatiever, maar wellicht toch open voor andersdenkenden en kritisch ten aanzien van de kerk als instituut.

26. Een revival van het christendom, zoals vroeger wel voorkwam, is in de toekomst onwaarschijnlijk. Het christelijk levensbeschouwelijke kader is nu immers niet meer intact. Vandaag blijken de ontkerkelijken vaak dezelfde opvattingen te hebben als de van huis uit buitenkerkelijken; terugkeer naar de kerk zou voor hen dus de overbrugging van een grote psychologische afstand betekenen.

27. In de meeste westerse landen is er een proces van secularisering. Een christelijk revival kan dus ook niet geïmporteerd

Aangenomen naar De Bilt-Bilthoven: G. Hagens jr. te Rotterdam-Zuid; naar **Gees**: H.J. Visser, kandidaat te Amersfoort, die bedankte voor Brouwershaven en voor Veendam; naar Kantens: G.O. Sander, kandidaat te Arnhem, die bedankte voor Creil i.c.m. **Nagele** en voor **Onnen**.

Bedankt voor Almelo, **Leens** en Statskanaal: G. Treurniet Azn. te Waardhuizen; voor Hattem (derde predikantsplaats): E. **Heres** te Assen-Noord.

JUBILEUM

Ds. G. van Rongen 50 jaar predikant

9 juli jl. was het 50 jaar geleden dat ds. G. van Rongen, emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te **Steenwijk**, in het ambt van predikant werd bevestigd. Dit gebeurde in de gemeente van Waardhuizen. Daarna werd hij predikant in de gemeenten van Zwijndrecht (1948), Leiden (1952), Launceston (1955), **Grand Rapids** (1973) en Steenwijk (1977), waarna hij op 16 mei 1983 met emeritaat ging.

Ds. van Rongen publiceerde de boeken *Zijn vast verbond*, *Zijn ene woord*, *De Westminster Confessie*, *Met al de heiligen I, II en III*, *An everlasting Covenant*, *Be wise*, *The New Age-movement* en *'True' and 'False'*. Ds. Van Rongen preekt nog elke zondag, geeft catechisaties en valt regelmatig in om zieken te bezoeken. Zijn adres is: 6 **Dela-**
mare Way, **P.O.** Box 163, Kelmscott (W.A.) 6111, Australia.

ADRESWIJZIGINGEN

Arnhem * *Militairen* T.H. Huizinga, Kemperbergerweg 419,6816 RT, **n** (085) 428035 (p. 91).

Avereest-Dedemsvaart * *Scriba*: G. Veurink, Nieuweweg 14,7739 PK Balkbrug (p. 77).

Capelle a/d IJssel * *Scriba*: M. van **Veelen**, Jekerdal 3, 2904 CH, **n** (010) 4423226 (p.137).

Daarlerveen * *Diaconie*: J. Neurink, De Groenling 52, 7671 VL Vriezenveen (p. 78).

Dalfsen * *Scriba*: **a** (05293) i.p.v. het vermelde nummer in *De Reformatie* N. 40. (p. 87).

Groningen-Noord * *Kerkeraad*: Postbus 2196,9704 CD Groningen. *Scriba*: A.J. Snip, **n** (050) 129193 (p. 39).

Oldehove * *Diensten*: De kerkdiensten vinden weer plaats om 9.15 en 14.15 uur in het eigen kerkgebouw aan de Julianastraat.

Velp * *Kerkeraad*: postbusnr. opgeheven. *Scriba*: K. Reinink, Alteveer 15,5881 BG, **n** (085) 648433 (p. 92).

PERSBERICHT

Dooyeweerd-symposium aan de Vrije Universiteit

Op vrijdag 18 november vindt aan de Vrije universiteit te

Amsterdam een symposium plaats ter nagedachtenis van prof. dr. H. Dooyeweerd (1894-1977). Dooyeweerd, die honderd jaar geleden werd geboren, doceerde van 1926 tot 1965 aan de Vrije Universiteit. Samen met prof. dr. D.Th. Vollenhoven geldt hij als grondlegger van de 'Wijsbegeerte der Wetsidee', oftewel: de 'Calvinistische Wijsbegeerte'. Dooyeweerd wordt beschouwd als een van Nederlands grootste filosofen.

Het symposium wordt georganiseerd door de Faculteit der Rechtsgeleerdheid en die der Wijsbegeerte, de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte en het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme. Tijdens dit herdenkingssymposium zal uitvoerig worden stilgestaan bij de betekenis van Dooyeweerds wijsgerig **werk**. Als **sprekers** treden op: prof. dr. **B. Goudzwaard**, prof. dr. S. Griffioen, dr. G. Puchinger, dr. R. van Woudenberg, prof. dr. C.A. van **Peursen** en prof. dr. J. van der Hoeven. Tevens zal een boek worden gepresenteerd waarin een groot aantal auteurs ingaat op aspecten van het wijsgerig werk van Dooyeweerd.

Het symposium vindt plaats in het auditorium in het hoofdgebouw van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Men dient zich van te voren aan te melden bij het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme. Inlichtingen: **n** (020) 4445274.

LOOPT U MOEILIJK?

WEERHEIM

WEET ER RAAD OP!

Electro-scooters, div. modellen

Thuiszorg-hulpmiddelen

Verhuur-Verkoop-Nieuw-Gebruikt

Nieuw vanaf f 4950,- compleet



Laat u deskundig voorlichten. Vraag vrijblijvend inl.
Desgewenst demonstratie aan huis.

Showroom Stationsweg 183,3771 VG Barneveld.
Tel. 03420-12763. Rijswijk-Delft, Tel. 015-146328